

5 Migracije, diskriminacija in problem skrajne desnice

Damjan Mandelc

5.1 Uvod

Razprava, ki jo odpira raziskovalni projekt, v okviru katerega je nastala ta monografija, odpira pomembna vprašanja o součinkovanju in posledicah raznovrstnih (ekonomskih, ekoloških, podnebnih, zdravstvenih, varnostnih in političnih) kriz, ki rezultirajo v multiplih oblikah odzivov posameznikov, družbenih in državnih sistemov ter naddržavnih entitet. Preverja njihov vpliv na stanje demokracije, državljanstvo, varstvo človekovih pravic, na organiziranje sodobnih skupnosti, ki so razpete med ekonomske, politične, geostrateške, kulturne in druge vplive, v ambiciji, da ohranijo svojo istovetnost, distinktivnost, jezik, navade, tradicije, način življenja. Dezorientirane množice so v tempu hitro spreminjajočega se sveta dojemljive za obljube poklicnih in amaterskih podpihovalcev strahu in sovraštva, skrajnih nacionalistov in populistov, ki ustvarjajo teren brezizhodnosti, strahu in groženj, na katerih kujejo finančne in politične dobičke.

Post-hladnovojni odzivi na neoliberalne prijeme globalnih akterjev in od njih odvisnih nacionalnih vlad so se prelili v nacionalne ekskluzivizme, v krepitev suverenizma, nacionalnega egoizma, vodili so k nacionalni homogenizaciji. Postnacionalno državljanstvo in kozmopolitska drža sta ostala rezervirana za

maloštevilni sloj globaliziranih posameznikov, ki delujejo v globalnih omrežjih (Hannerz, 1992), na področju mednarodne trgovine, znanosti, raziskovanja, ter za peščico tistih, ki imajo materialne pogoje, da potujejo, delajo in živijo na več krajih hkrati (Eriksen, 2007). Onkraj takšnih privilegiranih skupin ostajajo nacionalne države, ki reproducirajo svoje partikularne nacionalne družbe na podlagi interesov, vrednot in ambicij.

V demokratičnih družbah se je oblikovala dominantna kultura, ki za diskurzom enakosti in svobode ohranja zase privilegirano mesto na račun številnih manjšinskih skupnosti in skupin, ki zahtevajo enak dostop do političnih, socialnih, simbolnih in ekonomskih pravic (Taylor, 1994), kot jih uživa večina. Še več, če v takšni kompleksni družbeni realnosti upoštevamo presečne mehanizme izključevanja (Kuhar, 2009), potem multiple krize (ekonomske, socialne, varnostne, zdravstvene), vključno s krizo demokracije, kažejo krepitev izključenosti vse večjega dela državljankega telesa, tudi tistih, za katere se je do nedavnega zdelo, da pripadajo »večini«. Pojavi nestrpnosti in diskriminacije imajo širše in v osnovi enotne izvore. Ne gre namreč zgolj za diskriminacijo izpostavljenih družbenih manjšin, ampak so diskriminacije vse bolj in več deležni tudi delavski sloji, starejši, brezposelni. Tovrstne oblike izključevanja so dojele kot modalitete nacionalizma, ki se reproducira z izločanjem vseh skupin in posameznikov, ki naj bi ogrožali preživetje in identiteto naroda. Ideje populizma in skrajne desnice se hranijo in prosperirajo v takšni družbeni klimi in krizi, ki ne ponudi odgovorov in ne obravnava vzrokov za ponavljajoče se krize.

Vse to ponovno odpira vprašanje državljanstva kot garanta univerzalnih pravic in enakosti (Janoski, 1998). Za preteklo obdobje je značilno, da se je ravnovesje državljanških pravic premaknilo od družbenih pravic socialnega skrbstva k civilnim pravicam ekonomske vrste (Bauman, 1988) ter da se je ozka definicija nacionalnodržavnega državljanstva razširila na članstvo v različnih vrstah skupnosti, torej tudi v supranacionalnem kontekstu (Yuvall-Davis, 2009). Postnacionalno državljanstvo na formalni in deklarativni ravni podeljuje vsaki osebi pravico do udeležbe v strukturah oblasti in javnem življenju države, četudi nima zgodovinskih, kulturnih ali jezikovnih vezi s skupnostjo (Soysal, 1994: 3), vendar spremenjene družbene okoliščine kažejo, da so ideje multikulturalizma in kozmopolitstva, supranacionalnih identitet in integracij naletele na oster odziv tradicionalnih etničnih, nacionalnih, verskih in drugih identitet. Manifestacije takšnega odziva so vidne v odklanjanju priseljevanja in integracije, nestrpnosti do drugačnih spolnih, verskih in etničnih identitet, v instrumentalizaciji manjšin za politično

izključevanje in nabiranje političnih točk, v anti-imigracijskih praksah in diskriminatornih politikah. Prav zato je fokus naše analize v tem poglavju usmerjen k vprašanju migracij.

Predmet naše analize sta *Zakon o spremembi in dopolnitvah Zakona o varstvu javnega reda in miru* (2015) in dokument *Priporočila v zvezi z Globalnim dogovorom o varnih, urejenih in zakonitih migracijah* (2018). V okviru prvega predlagatelji ocenjujejo, da lahko pokrivanje obraza na javnih mestih predstavlja varnostni problem in se pri tem naslanjajo na francosko zakonsko rešitev, ki takšno zakrivanje prepoveduje, vključno s prepovedjo nošenja burk in nika-ba v javnosti. V okviru drugega dokumenta pa so predlagatelji zahtevali sklic izredne seje Državnega zbora zaradi varnostnih izzivov in kritične situacije glede nezakonitih migracij iz držav Bližnjega in Srednjega vzhoda ter Afrike. Analizo obeh razprav umeščamo v širši družbenopolitični kontekst t. i. migracijske krize ter vzpona skrajne desnice in populizma, ki ga beležijo malodane vse države evropskega kontinenta.

5.2 Migracijska kriza in skrajna desnica

Čeprav je skrajna desnica v Evropi svoje politične ideje ves čas gradila na protiintegracijskem sentimentu (Mudde, 2014), je migracijska kriza (od 2015 naprej) ponudila nove vsebine, na katere so se pripele stranke skrajne desnice in populizma. Evropska integracija ima v tem kontekstu dvojni pomen. Na eni strani je deležna kritike evroskeptikov, ker naj bi uničevala suverenost evropskih narodov, na drugi strani pa je Evropa (narodov) postala *sine qua non* izhodišče za skrajne politike, ker naj bi bila ekskluzivni prostor, ki povezuje občutja kulturnih, verskih in zgodovinskih vezi med evropskimi narodi. Postala je »civilizacija«, takšen kulturni aspekt pa v neposredni korelaciji s prostorskimi definicijami služi izpuščanju Turčije in preostalega nekrščanskega Mediterana na svojem jugu in vzhodu (ibid.) – krščanska, bela Evropa suverenih narodov, ki mora postati utrdba pred grozečimi nevarnostmi globalizacije, priseljevanja, pred nevarnostjo Drugega.

Ključni stebri ideologije, ki jo zastopa nova evropska skrajna desnica, so nativizem, avtoritarnost in populizem. Vzpon skrajne desnice je v pomembni meri odziv na ratifikacijo Ustavne pogodbe in kasneje lizbonske pogodbe, ki sta sprožili val nacionalističnega sentimenta po Evropi. Uspešna referenduma v Franciji in na Nizozemskem leta 2005 sta razumljena kot utelešenje rasti skepticizma do Evropske unije in podobno politično vzdušje je bilo mogoče

zaznati po vsem kontinentu. Kot piše Mair (2007), so mnoge skrajne stranke tedaj zavzele izrazito evroskeptična stališča, med njimi francoska Nacionalna fronta, Liga poljskih družin in Britanska nacionalna stranka. Tovrstne politične formacije je združevalo skupno stališče glede idej prenosa suverenosti, vloge evropske zakonodaje, imigracije in zunanje politike. Takšne stranke so prepoznale podobnosti in točke strinjanja, da je Evropa skupen kulturni, verski in zgodovinsko definirani prostor, v katerem ni dopustno krniti nacionalne suverenosti v prid nenacionalnih institucij EU, ki bi imele ob tem še ekskluzivno pravico določati imigracijske politike.

Evroskepticism sicer prihaja v valovih, vendar pa je mogoče prepoznati, da se v državah članicah povečuje delež tistih, ki EU ne zaupajo oziroma ji zaupajo vse manj. Ker so skrajno desne stranke že pridobile zaupanje tistega dela volilnega telesa, ki odločno nasprotuje manjšinskim skupinam in priseljevanju, je evroskeptična drža bazen, iz katerega lahko črpa volilno podporo skrajna desnica. Taggart in Szczerbiak (2001: 5) pokažeta, da ide(ologi)ja trdega evroskepticisma postaja vse pomembnejša platforma, ki jo še utrjujejo vsakokratne krize v Uniji. Skrajna desnica namreč dokazuje, da je EU glavni generator in promotor idej supranacionalizma, ki je neposredno povezan s prihajajočo anarhijo in immanentno nevarnostjo zatona nacionalnih držav (ibid.: 6).

Nasprotovanje priseljevanju in multikulturalizmu ter podpora etnonacionalizmu so torej temeljne politične ideje, na katerih se napajata nova evropska skrajna desnica in populizem (Rydgren, 2008: 763–765), še več, raziskovalci ugotavljajo, da obstaja korelacija s hipotezo, da so protimigrantska stališča glavni dejavnik, povezan z napovedmi, kdo bo glasoval za radikalno desne in populistične stranke (prim. Norris, 2005; Rydgren, 2008). Vsi volivci, skeptični do priseljevanja, ne dajejo svojih glasov skrajno desnim strankam, pokaže pa se, da je večina volivcev, ki običajno glasujejo za takšne stranke, naperjena proti priseljevanju.

Radikalna desnica v Evropi gradi na ideji »etno-pluralizma«, ideji, da se v imenu ohranjanja edinstvenih nacionalnih identitet narodi ne smejo mešati. Če do mešanja pride, to povzroči izginotje nacionalne kulture (Rydgren, 2008: 745). V nasprotju s tradicionalnim rasizmom doktrina etno-pluralizma ni hierarhična, različne etnicitete/narodi drug drugemu niso superiorni ali inferiorni, zgolj raznoliki in nezdružljivi. Na takšni tezi nova skrajna desnica utemeljuje svojo pravico, da ščiti kulturne in nacionalne identitete evropskih narodov, ki jih ogroža domnevna invazija migrantov, še posebej tistih, ki prihajajo iz

muslimanskih držav. Ti naj bi bili najbolj nekompatibilni z evropskimi vrednotami in obenem najmanj dovzetni za asimilacijo (ibid.). Resnični mir si po mnenju etno-pluralistov lahko zagotovimo zgolj z zagotavljanjem etnično homogenih populacij.

Na takšnih podlagah skrajna desnica prepričuje ljudi, da globalizacija prinaša izgubo identitete. Ker ni onkraj nacionalne države ničesar, kar bi varovalo nacionalno identiteto, je edini ustrezní odgovor nacionalizem. Ustvarjanje strahu pred izgubo identitete, ki jo prinaša množično priseljevanje, ni edina strategija skrajne desnice. Druga pomembna točka je generiranje nezaupanja do manjšinskih priseljenskih skupnosti, ki so označene kot krivci za višjo kriminaliteto, kot odgovorni za višjo brezposelnost ter kot tisti, ki najbolj zlorablajo socialno državo, zato za domačine ostane manj sredstev in socialnih pomoči (ibid., 747). Kot še razlaga Rydgren, obstaja vrsta razlogov in hipotez, ki opredeljujejo povečevanje podpore skrajni desnici, med njimi velja omeniti teorijo etničnega tekmovanja, po kateri se volivci obračajo k skrajni desnici, ker želijo zmanjšati nevarnost, da bi priseljenci posegli po omejenih virih na trgu dela, na stanovanjskem področju, na področju socialnih pomoči in drugod. Takšno tekmovanje volivcev, ki so skeptični do priseljevanja, še ne opredeljuje kot ksenofobe, priča pa o razlogih, zakaj se nekoč zmernejši del volilnega telesa odloča za radikalno desnico.

Takšne teze se zagotovo učinkoviteje potrjujejo v državah z več priseljenci (Rydgren je za svojo primerjalno analizo vzel šest držav članic EU), vendar dokazujemo, da imajo veljavo tudi v drugih državah, vključno z vzhodno- in srednjeevropskim prostorom, kjer prav tako beležijo visoko podporo skrajno desnim in populističnim strankam, povsod tam, kjer naletimo na slabše izobražene, nekvalificirane moške volivce, ki tekmujejo za isto delo in dobrine kot migrantske skupine. Kot dokazujejo raziskave (Knigge, 1998; Lubbers in sod., 2002; Rydgren, 2008: 755), je podpora radikalnim desničarskim strankam premo sorazmerna z deležem priseljenske populacije. Zagotovo je pozornosti vredna tudi ugotovitev, ki sta jo z raziskovanjem podpore francoski Front National razvijala Bon in Cheylan (1988) in po kateri je bila Front National deležna več podpore med volivci, ki so živeli *blizu* krajem z veliko priseljenci, kot med volivci, ki so živeli *v* predelih z visokim deležem priseljencev (ibid.). Takšno ugotovitev podpira tudi starejša študija (Allport, 1954), ki je dokazala, da pogosti kontakti, srečevanja ter sodelovanja med različnimi etničnimi skupinami zmanjšujejo predsodke in ksenofobijo v večinskem delu družbe.

Številčnost in frekventnost migracij so evropske družbe, tudi slovenska, pričakale nepripravljene. Četudi so evropske družbe vso zgodovino soočene z migracijami, je v sodobnosti nov njihov obseg in politizacija (Zavratnik, 2011). Ključna vprašanja, s katerimi bi se morale ukvarjati oblasti, so vprašanja državljanstva, participacije, tolerance, pravic, preprečevanja predsodkov in ksenofobije (ibid.: 56), vendar je radikalna desnica izkoristila priložnosti in ugrabila politični diskurz. Tako se namesto z reševanjem stisk države ukvarjajo z žicami in zidovi na mejah, mesto solidarnosti je zasedla sekuritizacija, pomemben del javnosti pa se je pustil zavesti in danes večinsko nasprotuje priseljevanju oziroma se zavzema za njegovo omejevanje. Strahovi, ki jih generira del politike in del medijev, se je transformiral v prezir in sovraštvo do manjšinskih etničnih skupin, kultur in njihovih vrednot (Mandelc, 2011: 140).

Mediji so v spregi s politiko pomemben dejavnik, ki sooblikuje odnos do priseljevanja in priseljencev, imajo namreč monopol nad produkcijo in distribucijo informacij (Dennison in Dražanova, 2018: 8). Kot bomo kasneje pokazali, mediji prevladujoče ponujajo eno vrsto diskurza, najpogosteje prostora ne namenijo preslišanim in marginaliziranim (Pajnik, 2003: 87-88), ampak najglasnejšim, navadno političnim akterjem. Prav tako marginalizirane skupine navadno niso tržno zanimive, zato najdejo mesto v medijskih objavah najpogosteje takrat, ko je govor o kriminaliteti. Takšna kriminalizacija marginaliziranih skupin pa je eden od načinov, ki reproducira diskurz o manjšinski skupnosti kot (varnostnem) problemu, kar posledično na manjšinsko prebivalstvo aplicira stereotype in predsodke (ibid.).

Slovenska integracijska politika je oprta na temeljne dokumente s tega področja,¹ zanjo je značilen pluralistični model, ki priseljencem nominalno omogoča enakopravno vključevanje v slovensko družbo in jih obenem podpira pri ohranjanju lastnih jezikov, vere in izročil. Žal slovenska zakonodaja ni implementirala proaktivnega preprečevanja diskriminacije, prav tako ne kaznuje ustrezno tistih, ki generirajo predsodke in stereotype.

---

1 Resolucija o imigracijski politiki iz leta 1999, Zakon o tujcih, Zakon o azilu, Zakon o nadzoru državnih meja, Resolucija o migracijski politiki iz leta 2002 idr. Priseljence v Sloveniji delimo po kategorijah na tiste z državljanstvom, na tiste brez državljanstva, na skupino s stalnim prebivališčem in tiste z zgolj začasnim prebivališčem. Medtem ko so (nominalno) priseljenci z državljanstvom deležni enakih pravic kot drugi državljani, se priseljenci brez državljanstva soočajo s številnimi ovirami (Bešter, 2003, 12-14).

5.3 Zakon o varstvu javnega reda in miru ter marakeška deklaracija

Kot že omenjeno, smo v naši analizi, ki se je osredotočila predvsem na vprašanje intersekcijske diskriminacije, vzeli v pretres dva dokumenta, *Zakon o varstvu javnega reda in miru* (v nadaljevanju ZJRM) ter *Mnenje o Predlogu priporočila v zvezi z Globalnim dogovorom o varnih, urejenih in zakonitih migracijah ter obveščanju javnosti in Državnega zbora o mednarodnih zavezah, ki se nanašajo na meddržavne nezakonite migracije* (v nadaljevanju marakeška deklaracija).²

Predlagatelji v oceni stanja in razlogih za sprejetje ZJRM, ki ureja vprašanja javnega reda in miru na javnih mestih in v zasebnih prostorih, opozarjajo, da zakon ne ureja nošenja pokrival večine ali celotnega obraza posameznika, kar je v nasprotju z *Zakonom o varnosti cestnega prometa*, ki v 72. členu prepoveduje nošnje maske oziroma zakrivanje večine ali celotnega obraza med vožnjo. Predlagatelji ocenjujejo, da lahko pokrivanje obraza na javnih mestih predstavlja varnostni problem, in se naslanjajo na francosko zakonsko rešitev, ki takšno zakrivanje prepoveduje, obenem pa omenjena rešitev v Franciji, prva takšna v Evropi, sledi odločitvi Evropskega sodišča za človekove pravice, ki je potrdilo odločitev francoskega sodišča o prepovedi nošenja burk in nikaba v javnosti. Zakon je tedanja vlada v Franciji javnosti predstavila kot ukrep za zaščito muslimanskih žensk pred siljenjem k pokrivanju obraza s pokrivali, kot sta burka in nikab. S predlogom zakonske spremembe so želeli predlagatelji urediti vprašanje nošenja burk in nikaba, pokrivala, pri katerem je prekrito celotno telo, na javnem kraju, pri čemer naj bi sledili tudi odločitvi Evropskega sodišča za človekove pravice. Dikcija dopolnil zakona predpostavlja dva nova člena, ki definirata muslimansko žensko oblačilo, medtem ko dodatni člen (10. a) uveljavlja prepoved nošnje tovrstnih pokrival, sankcija za nespoštovanje prepovedi pa je globa 100 evrov.

Razprava je potekala 17. decembra 2015 v Državnem zboru Republike Slovenije in obsega prvo obravnavo predloga *Zakona o spremembi in dopolnitvah Zakona o varstvu javnega reda in miru*. Razprava je sledila zgoraj omenjenim vsebinskim poudarkom, spremembe zakona so po besedah razpravljavca potrebne za zaščito varnosti, za spoštovanje kulture in običajev na način, da se prepove zakrivanje muslimanskih žensk z burko in/ali nikabom v Sloveniji.

2 Global Compact for Safe, Orderly and Regular Migration, http://www.ds-rs.si/sites/default/files/dokumenti/global_compact_for_safe_ordely_and_regular_migration.pdf, zadnji dostop 9. 4. 2022.

Sprejetje predlaganega amandmaja bi po mnenju predlagateljev okrepilo enakost, spoštovanje človekovih pravic, okrepilo varnost in odpravljalo diskriminacijo.

Drugi analizirani dokument je marakeška deklaracija z dne 15. novembra 2018. Predlagatelji so zahtevali sklic izredne seje Državnega zbora zaradi varnostnih izzivov in kritične situacije glede nezakonitih migracij na t. i. balkanski poti, kjer se je situacija poslabševala. Drugi in poglobitni razlog za sklic seje je bilo sprejemanje mednarodnih deklaracij, ki so po mnenju predlagateljev potekale mimo javnosti in zato, ker države EU niso zmožle skupnega nastopa za preprečevanje nezakonitih migracij. Deklaracija, ki je v središču pozornosti, je marakeška deklaracija, ki naj bi povzročila odpiranje mej za množične migracije. Spornost marakeške deklaracije predlagatelji vidijo v treh točkah: izenačevanje statusa migrantov in beguncev, ukinjanje meja za migracije in zahteva o pozitivnem poročanju o migracijah. Podobno problematizirajo tudi *Globalni dogovor o varnih, urejenih in zakonitih migracijah*, ki je bil sprejet 11. decembra 2012 v Maroku.

Vlada Republike Slovenije je marakeško deklaracijo podpisala 2. maja 2018. Predlagatelji so menili, da za to ni imela pooblastil in z vsebino ni seznanila Državnega zbora. Razumevanje predlagateljev gre v smeri, da marakeška deklaracija prinaša zaveze, ki bodo odpirale nove varne migracijske poti, status nezakonitih migrantov pa bo izenačen s statusom zakonitih migrantov. Problematična okoliščina, kot je razbrati iz zahteve za sklic izredne seje, je, da dokument ni bil preveden v slovenščino, da z njim ni bil seznanjen Državni zbor ter da državam podpisnicam nalaga bremena, ki imajo ekonomske, varnostne in kulturne posledice. Pravi namen obeh deklaracij, po mnenju predlagateljev, ni varovanje človekovih pravic, temveč gre za prikrivanje, da je bilo v ozadju sprejetje zavez, ki državam nalagajo, da dosedanje migracije razumejo kot migracije, ki jih morajo podpirati.

Predlagatelji sklica izredne seje se referirajo na vplivne ter sosednje države, ki *Globalnega dogovora* ne podpirajo (ZDA, Italija, Avstrija, Madžarska, Hrvaška) in bo zato Slovenija na balkanski poti, če podpre zaveze, ki izhajajo iz dokumentov, postala »migrantski žep«.³

3 Besedna zveza »migrantski žep« opredeljuje situacijo, ko se na zamejenem območju države ali dela države znajde veliko število migrantov in prosilcev za azil, ki ne morejo naprej v naslednjo državo, se ne želijo vrniti v državo, od koder so prestopili državno mejo, ter predstavljajo za državo začasne nastanitve finančno in varnostno tveganje.

Predlagatelji priporočajo, da Državni zbor vladi priporoči, da Slovenija odstopi od *Globalnega dogovora* in od kakršnega koli mednarodnega sodelovanja na to temo. Hkrati ji predlagajo, da Vlada RS seznaní slovensko javnost s slovenskim prevodom besedil, da upošteva stališča pristojnih teles Državnega zbora pri nadaljnjih obravnavah tovrstnih aktov in da v institucijah EU in OZN spodbuja iskanje rešitev za odpravljanje migracij v izvornih državah.

Razprava v Državnem zboru 21. novembra 2018 je sledila tovrstnim vsebinskim poudarkom, ponovljene so bile teze, da sprejem *Globalnega dogovora* predstavlja grožnjo evropski civilizaciji. Dogovor je bil označen kot past, ki bo množicam nezakonitih migrantov omogočila prihod v Evropo oziroma EU. V razpravi so bila predstavljena svarila pred nevarnostjo, da se »pravica do migracije« spremeni v človekovo pravico, kar naj bi povzročilo, da bodo begunci živeli na račun drugih in da je to konec neke resne civilizacije.

5.3.1 *Interseksijska diskriminacija v Zakonu o varovanju javnega reda in miru*

Intersekcija, ki jo ugotavljamo v analizirani parlamentarni razpravi ob sprejemanju *Zakona o spremembi in dopolnitvah Zakona o varstvu javnega reda in miru*, zajema spol in versko pripadnost (za pojasnitev metodološkega pristopa glej uvodno poglavje). Intersekcionalna dimenzija se pojavlja predvsem v povezavi s kritiko islama, češ da diskriminira ženske na način, da jim »konzervativna ideologija islamizma zapoveduje nošenje burke ali nikaba ter nalaga zakrivanje telesa in obraza« (Obrazložitev v predlogu *Amandmaja k Zakonu o spremembi in dopolnitvah Zakona o varstvu javnega reda in miru*). Podporniki amandmaja ugotavljajo, da gre pri tem za kršitev enakosti, človekovih pravic, pri čemer intersekciji, ki je razvidna pri predlagatelju, doda še kategorijo beguncev, ki jo pri analizi opredeljujemo kot družbeni kontekst oziroma status. V diagnozah druge pojavnosti intersekcije ni zaslediti.

Na ravni aktivnih akterjev so navedeni islam, ki predstavlja varnostno grožnjo, njegovi predstavniki, ki od žensk zahtevajo popolno pokrivanje, ter muslimanske ženske, ki se poslužujejo tovrstnega zakrivanja telesa in obraza.

Na ravni pasivnih akterjev se pojavijo pri predlagateljih in podpornikih nove ureditve muslimanske ženske kot žrtve, ki so diskriminirane oziroma,

v očeh nasprotnikov, katerim želi predlog zakona odvzeti z ustavo varovane pravice, kot je denimo svobodno izpovedovanje vere. Obenem je kot pasivni akter obravnavana slovenska družba, ki da je podvržena pritiskom in navadam, ki ne sodijo v slovensko kulturno okolje.

V analizi smo identificirali pet diagnoz, ki smo jih razvrstili v štiri okvire, in šest prognoz, razporejenih v tri okvire (glej tabelo 1).

Tabela 1: Diagnoze in prognoze v razpravi o *Zakonu o varovanju javnega reda in miru*

Diagnoze	N		Prognoze	N	
		%			%
diskriminacija muslimank	2	40 %	spremembe zakona	4	66,6 %
zakrivanje muslimank kot varnostni in kulturni problem	1	20 %	ohranitev obstoječe zakonodaje	1	16,7 %
moška dominacija	1	20 %	striktno upoštevanje ločitve cerkve in države	1	16,7 %
islamofobija	1	20 %			
SKUPAJ	5	100 %	SKUPAJ	6	100 %

V okviru analizirane razprave se diagnoze problema v največji meri nanašajo na problem zakrivanja muslimank z nikabom in burko; opredelitev diagnoze je raznovrstna, med razlogi pa se pojavljajo varnostni vidik, kulturnozgodovinski vidik, ideologija islamizma, ki zapoveduje zakrivanje telesa in obraza, diskriminacija, ki za posledico prinaša izključevanje muslimank iz večinske družbe in njihov težji dostop do delovnih mest, ter vsiljevanje tovrstnega oblačenja, ki ga zapovedujejo muslimanski moški.

Argument zagovornikov prepovedi pokrivanja muslimanskih žensk je bil sledeč: »Če nekdo prihaja v naše kulturno okolje, se naj obnaša tako, kot je to primerno temu kulturnemu okolju« (Vinko Gorenak, SDS). Gre za »varnostne, ustavnopravne, kulturne in druge vidike«, namreč »pod burko ali nikabom niso le ženske, pač pa tudi moški, ki so morda iskane osebe zaradi kaznivih dejanj ali celo v povezavi s terorističnimi organizacijami« (Jernej Vrtovec, NSi).

Na strani nasprotnikov prepovedi gre prav tako za opozorilo o diskriminaciji muslimank, tokrat z vidika tega, da bi prepoved nošenja posebnih muslimanskih pokrival povzročila diskriminacijo, ker bi posegla v ustavno zagotovljene pravice posameznikov, da svobodno izbirajo vero oziroma sledijo

verskim zapovedim. Po mnenju Mateja Tašnerja Vatovca (Združena Levica) gre za zlorabo begunske krize za strankarsko in ideološko promocijo, za vzbujanje strahu pod pretvezo, da naj bi s prepovedjo »Slovenke in Slovence zaščitili pred nevarnimi in nezaželenimi tujci«. Tašner Vatovec se zavzame za upoštevanje ločitve države in cerkve, stranka torej ne podpira nošenja burke ali nikaba v javnih institucijah, vendar je po drugi strani treba »zaščititi manjšine ter spodbujati sožitje, medsebojno strpnost in dialog ter njihovo integracijo v družbo«.

Analiza prognoz pokaže, da je razprava reducirana na dve vrsti rešitev: prvo podpirajo predlagatelji in se nanaša na spremembo zakonodaje, ki naj tovrstna oblačila prepove z grožnjo denarne sankcije, nasprotno rešitev pa zagovarjajo nasprotniki, ki zavračajo predlagane zakonske spremembe, ki bi po njihovem prepričanju povzročile novo diskriminacijo muslimank.

Izkaže se, da je razprava o predlogu sprememb prevladujoče ideološka, obe strani, podporniki in nasprotniki zakonskih sprememb, se sklicujeta na (interseksijsko) diskriminacijo muslimank: prva z vidika prisile, ki so ji podvržene vernice islama, druga z vidika predlaganih sprememb, ki naj bi muslimanke oropale svobode, da prakticirajo svojo veroizpoved na podlagi svojih prepričanj.

V ospredju razprav sta varnostni vidik in diskriminacija, vendarle pa razpravljavci omenjajo tudi razloge, kot so kulturnozgodovinski, rekoč, da tovrstno oblačenje posega v prevladujoče kulturne vzorce večinskega okolja.

Kritična analiza okvirov je pokazala, da je v določenem delu analiziranih razprav prišlo do nekonsistentnosti med diagnozo problema in prognozo rešitve. Izkazalo se je namreč, da so govorci pogosto definirali problem, a rešitve iskali drugod oziroma so rešitve premaknili v drugo polje. Tak primer je govor o islamski nevarnosti kot problemu, za katerega pa je kot predlagana rešitev videna zakonodajna krnitev človekovih pravic muslimanskih vernic, ki bi jim zapovedovali, kako naj se oblačijo, oziroma jih želijo sankcionirati pri njihovi svobodi odločanja o tem, kako bodo izpolnjevale verske obveznosti in/ali kulturne navade. V imenu človekovih pravic (muslimank, ki se *morajo* zakrivati) bi kršili človekove pravice muslimank tako, da bi jim prepovedali zakrivanje. V imenu »višjih ciljev« (varnost, kulturne tradicije okolja) bi zadušili ustavna načela, ki zapovedujejo versko svobodo, seveda le v primeru verskih tradicij prišlekov, nikoli obstoječih verskih tradicij večine. Na to opozori tudi poslanec Združene levice Tašner Vatovec, ki poudari, da je predlog uperjen izrecno zoper muslimane, saj predlagatelj ne moti, če bi se kak posameznik v javnosti sprehajal popolnoma zakrit, da le ni v burki ali nikabu. Države (Francija,

Španija, Belgija), ki so se poslužile takšnih prepovedi in omejitev, so prepovedale vsa pokrivala in ne zgolj specifično burk in nikaba. Analiza izjav predstavnikov predlagateljev je na kritičnih točkah prepoznala tovrstne nedoslednosti.

5.3.2 *Interseksijska diskriminacija in marakeška deklaracija*

V analizi razprave o marakeški deklaraciji nismo zasledili eksplicitne tematizacije (interseksijske) diskriminacije. Intersekcija, ki jo prepoznamo, čeprav ni eksplicitno tematizirana, vključuje versko pripadnost in status begunca oziroma migranta. Diskriminacija, kolikor je bila obravnavana, je merila predvsem na večinsko prebivalstvo in kulturo, ki naj bi bila ogrožena s strani migrantov, medtem ko so vladni predstavniki opozarjali na potrebo po sprejemu *Globalnega dogovora* in opozarjali na kriminalizacijo migrantov, na zastraševanje in kršitve človekovih pravic migrantov, ki so deležni diskriminatornih ukrepov, kar naj bi sprejem marakeške deklaracije in *Globalnega dogovora* nekoliko omilil.

Kot rečeno, intersekcija ni eksplicitno tematizirana, vendar se pojavlja implicitno skozi naslovnike marakeške deklaracije, katerih identiteta je lahko interseksijska, vendar v dokumentu in razpravi o njem ni tematizirana skozi tovrstno prizmo.

Nasprotniki podpore marakeške deklaracije tako poudarjajo predvsem »našo hišo, našo domovino, našo državo, našo kulturo, naše zakone« na eni strani ter nevarnost, da se bomo morali »mi začeti prilagajati kulturi migrantov, sprejemati njihove navade, tradicije in podobne stvari« (Matej Tonin, NSi). Ker gre prevladujoče za migrante iz držav Severne Afrike, Bližnjega vzhoda in srednje Azije (Pakistan, Irak, Afganistan), je jasno, da z njihovo kulturo, navadami in tradicijo merijo na muslimane oziroma pripadnike islamske veroizpovedi. Intersekcija ni izrecna, a je v podtonu jasen odpor proti migracijam in proti muslimanom, izpostavljena sta dva statusa, status begunca in muslimana. Ob tem velja dodati še, da se nekateri govorci mestoma referirajo na izvirne države ali celine migrantov (Afriko, Bližnji vzhod ipd.), kar pomeni, da bi lahko pogojno govorili o še eni dimenziji, tj. etničnem statusu, čeprav v očeh govorcev, nasprotnikov marakeške deklaracije, več kot očitno prihaja do izenačevanja statusov (i)legalni migrant = musliman = Arabec/Afričan.

V analizi smo identificirali šest diagnoz, ki smo jih razvrstili v štiri okvire, in osem prognoz, razporejenih v tri okvire (glej tabelo 2).

Tabela 2: Diagnoze in prognoze v razpravi o marakeški deklaraciji
 (*zaokroženo na eno decimalno)

Diagnoze			Prognoze	
	N	%	N	%
ogroženost Evrope in Slovenije	3	50 %	zaščita ogroženosti Slovenije in Evrope	4 50 %
kriminalizacija migracij	1	16,6 %*	reševanje migrantske krize s podporo deklaracij	2 25 %
neurejenost migracij	1	16,6 %*	pomoč državam izvora	2 25 %
razlika med legalnimi in nelegalnimi migracijami	1	16,6 %*		
SKUPAJ	6	100 %	SKUPAJ	8 100 %

Ob analizi diagnoz (tj. identificiranih problemov) ugotavljamo, da se diskusija največkrat nanaša na nevarnost, ki jo množične migracije prinašajo za evropske in slovensko kulturo. Migracije naj bi ogrožale varnost in spodbujale multikulturalizem, ki so ga mnoge zahodnoevropske države označile kot nedelujočega, kot družbeni trend, ki povzroča getoizacijo, segregacijo in povečevanje razlik med etničnimi in kulturnimi večinami na eni ter priseljenjskimi manjšinami na drugi strani. Obenem pa naj bi sprejem omenjenih dogovorov brisal meje med legalnimi in nelegalnimi migracijami, kar naj bi povzročilo evropskim družbam še več varnostnih težav in kulturne ogroženosti. Hkrati nasprotniki marakeškega dogovora opozarjajo, da procedura sprejemanja dokumentov ne sledi demokratičnim in regularnim potem, ker »javnost ni ustrezno vključena v diskusijo«, ker krovni dokumenti »niso bili prevedeni v slovenščino« (Janez Janša, SDS) in ker dokumenti zavajajo, ko brišejo razliko med legalnimi in iregularnimi migracijami (Jernej Vrtovec, NSi). Marakeška deklaracija naj bi bila torej nekakšno kukavičje jajce, s katerim želijo predlagatelji (Vlada) državi podtakniti sporazum, ki naj bi v naslednjem koraku postal mednarodnopravni dokument in tako zavezujoč za države podpisnice.

Nasprotne diagnoze (med podporniki omenjenih dokumentov) govorijo o problemu kriminalizacije migrantov in beguncev ter potrebi o iskanju konsenza v mednarodni in evropski skupnosti na temo urejenih migracij. Obenem poudarjajo, da *Globalni dogovor* ni pravno zavezujoč, ker ga bo »vsaka država suvereno izvajala v skladu s svojimi nacionalnimi interesi (Matjaž Nemeč, SD), da gre za rešitev t. i. jedrnih držav EU ter da dokument ne sugerira, da migriranje postaja osnovna človekova pravica. Kot je poudaril takratni premier Miro Cerar (SMC), sta tovrstno sodelovanje Slovenije in podpora sporazumu ključna, če želi EU

preprečevati neurejene in nezakonite migracije, tihotapstvo ipd., hkrati pa sporazum »ne uvaja cenzure na temo migracij, niti ne jemlje suverenosti držav, niti ne zahteva sprememb ustavne ureditve« (Matej Tašner Vatovec, Levica).

Prognoze merijo v dve smeri. Ena je izstop Slovenije iz *Globalnega dogovora*, sklicujoč se predvsem na sosednje države, ki naj bi storile enako, s tem pa Slovenijo potisnile v nevarnost, da postane »migrantski žep«. Analizirani nastopi nasprotnikov marakeške deklaracije ne ponujajo drugih in drugačnih rešitev (prognoz), kot je nepodpora deklaraciji, in ne ponujajo odgovorov, kako drugače kot z dogovarjanjem v mednarodni skupnosti reševati problematiko migracij. Tako se edina prognoza, ki drugače obravnava reševanje problema, nanaša na pomoč državam, iz katerih prihajajo migranti: »Kaj bi bila resnična pomoč, kaj bi bil resnični dogovor, da pomagamo ljudem, ki so lačni, žejni, ki so soočeni z vojnami? To, da jim pomagamo do hrane, da se borimo proti onesnaževanju in predvsem da preprečujemo vojne« (Matej Tonin, NSi).

Na drugi strani podporniki marakeške deklaracije in *Globalnega dogovora* trdijo, da bosta dokumenta prispevala k usklajenemu mednarodnemu režimu obravnave vseh vrst migracij, h krepitvi človekovih pravic, k odpravljanju diskriminacije migrantov in beguncev ter k večji varnosti tako za ciljne države migrantov kot za migrante same. Argumentacija na ravni prognoz sledi logiki, da deklaracija in *Globalni dogovor* ne prinašata pravno zavezujočih določil za države podpisnice, ki bodo tudi ob podpisu ohranile suvereno pravico do upravljanja migracij in lastne migracijske politike.

Iz analiziranih razprav je razvidno, da tako nasprotniki kot podporniki omenjenih dokumentov zapadejo v ideološko obračunavanje, redko ponujajo vsebinske rešitve onkraj osrednjih idej deklaracije in *Globalnega dogovora*. Diskriminacija je razumljena na eni strani kot diskriminacija večinskega prebivalstva, ki ga elite silijo v sprejemanje dogovorov, ki bodo še povečevali priseljevanje, na drugi strani je diskriminacija obravnavana kot diskriminacija migrantov, ki jim trenutna stihija na mednarodni in evropski ravni povzroča kršitve človekovih pravic, pravic, ki izhajajo iz obstoječih mednarodnih zavez, ki državam nalagajo sprejem in ustrezno obravnavo migrantov.

Analiza, kot že poudarjeno, ne izkazuje eksplicitnega tematiziranja intersekcije, čeprav je mogoče prepoznati implicitno tematiziranje intersekcije osebne okoliščine (status migranta oz. begunca) in verske pripadnosti (muslimani) ter etnične pripadnosti (Afričani, Arabci, Muslimani), še posebej, ko je govor o nevarnosti multikulturalizma, ki naj bi ga deklaracija in *Globalni dogovor* vsiljevala. Gre za projekcijo nasprotnikov, da gre pri večini migrantov za posameznike in skupine,

kulturno nekompatibilne z evropsko in slovensko tradicijo, ki ne bodo spoštovali »naše kulture in naših običajev«, zato »se bomo morali mi kot večinski narod zdaj začeti prilagajati tistim, ki prihajajo k nam v goste« (Matej Tonin, NSi).

5.4 Medijsko poročanje

Vprašanje, kako manjšine vstopajo v medijski prostor, zajema preverbo o tem, kdo je prepuščen v javni/medijski diskurz, kako se reproducirajo objave o manjšinah v medijih, kakšne so medijske predstave o manjšinah ter katere so diskriminatorne prakse in predsodki, ki jih mediji (kritično oziroma reflektirano ali nekritično) objavljajo. Z vidika osrednjega raziskovalnega vprašanja nas je zanimalo tudi, ali je kateri od preučevanih slovenskih medijev prepoznal (artikuliral) problematiko interseksionalnosti.

V okviru omenjenega segmenta raziskave smo analizirali medijske objave na portalih MMC, 24ur.com, Siol in Nova24TV o obeh analiziranih dokumentih in pripadajočih političnih razpravah. (Več o metodologiji glej uvodno poglavje in Mandelc 2020.) Pregledali smo časovno okno, ki se je raztezalo v obdobju dveh tednov pred razpravo o obeh dokumentih v Državnem zboru in dveh tednov po njej. Vzorec analize je po pregledu štirih medijskih portalov skupno zajel 76 objav, pri čemer je bilo na portalu MMC 22 objav na temo obeh dokumentov (17 marakeška deklaracija, 5 ZJRM), na portalu 24ur.com 13 objav (9 marakeška deklaracija, 4 ZJRM), na portalu Siol 7 medijskih objav (3 marakeška deklaracija in 4 ZJRM) ter na portalu Nova24TV 34 objav na temo obeh dokumentov (32 marakeška deklaracija in 2 ZJRM).⁴

5.4.1 *Medijsko poročanje o spremembah Zakona o varovanju javnega reda in miru*

Objav na temo predloga sprememb *Zakona o varovanju javnega reda in miru*, s katerim so želeli v Sloveniji prepovedati nošnjo islamskih ženskih pokrival in popolnega zakrivanja žensk (burka in nikab), ni veliko. Večina objav poudarja razloge za predlog sprememb zakona in pri tem obnavljajo stališča

⁴ Na spletnem portalu Nova24TV je novic o predlogu prepovedi nošenja burk sicer mnogo več, a jih večina datira v obdobje med 2016–2019, torej v čas po razpravi o predlogu spremembe *Zakona o javnem redu in miru*, ki je vseboval predlog o prepovedi nošenja burk in nikaba, zato omenjenih kasnejših objav nismo zajeli v analizo, bomo pa o širšem družbenopolitičnem kontekstu razpravljali v zaključnem delu naše razprave.

predlagatelj in nasprotnikov sprememb zakona, ki smo jih obravnavali že v prejšnjem poglavju. Vprašanje intersekcije se pojavlja posredno skozi kombinacijo spola in vere, vendar to prečenje ni posebej tematizirano.

Na MMC le en prispevek obravnava tujino, v katerem orisujejo razloge, zaradi katerih se države zahodne Afrike zavzemajo za prepoved burk in nikabov (teroristična nevarnost). Te namreč zlorablja teroristična skupina Boko Haram, ki mlada dekleta pošilja v samomorilske napade na civiliste. Prav tako je treba poudariti, da je na MMC zgolj ena objava vključevala tudi glas manjšine, ko so se po stališče obrnili na Slovensko muslimansko skupnost, ki zadeve sicer ni želela komentirati, napovedala pa je ustavni spor, ker bi sprejetje popravkov zakona kršilo osnovne človekove pravice in drastično poseglo v svobodo verskega izražanja. Ta glas se pojavi tudi v edini objavi na 24ur.com, ki je ponudila prostor tudi predstavnikom manjšin, v njej pa nastopa tudi predstavnik Srbske pravoslavne cerkve v Sloveniji, ki ima do predloga prepovedi ambivalentno stališče. Tudi na portalu Siol so iskali mnenje Islamske skupnosti v Sloveniji in Slovenske muslimanske skupnosti, vendar njihovega odgovora niso prejeli. Na Siolu, kjer so prav tako večinoma povzemali stališča parlamentarnih strank, se ena ob objav vsebinsko ukvarja z vprašanjem diskriminacije muslimanskih žensk, ki jih zadevajo tovrstna prepoved in sankcije. V prispevku so omenjene muslimanke, ki jim bogati poslovnež (francoski Alžirec) plačuje kazni zaradi nošenja muslimanskih pokrival. V omenjenem prispevku je poročanje o manjšini (muslimanske ženske) izrazito pozitivno in eno redkih, ki daje glas predstavniku manjšine (omenjenemu dobrotniku iz Francije). Predpostavka, ki jo objava izreka, je, da imajo muslimanke pravico do svobode oblačenja na podlagi svoje vere in kulture, posredno pa je omenjena intersekcija, ko govori o muslimanskih migrantkah v zahodnih državah, kjer so podvržene diskriminaciji zaradi svojih oblačil. V obeh na to temo objavljenih člankih na Nova24TV je fokus na migrantski in muslimanski manjšini, natančneje muslimankah, ki si zakrivajo telo in obraz. Objavi povzemata stališča predlagateljice (SDS), da gre za varnostno vprašanje in vprašanje integritete slovenske kulture, v katero burke ne spadajo, pri čemer oba članka omenita, da gre pri nošnji burke in nikaba tudi za kršitev temeljnih pravic žensk in tako za kritiko islama, v kateri so burke, kot pravi Jernej Vrtovec iz NSi, »znak dominacije moških nad ženskami«. Prispevka izkazujeta sočutje do muslimanskih žensk, ki so prisiljene, da nosijo zatiralska oblačila, kar je v nasprotju s prevladujočimi zapisi v tem mediju, ki za muslimanske manjšine in priseljence načeloma ne najde lepe besede.

5.4.2 *Medijsko poročanje o marakeški deklaraciji*

Objave, ki se ukvarjajo z marakeško deklaracijo, se na portalu MMC najpogosteje referirajo na politično razpravo ob sprejemanju omenjenega dokumenta. Migranti (in v mnogo manjši meri begunci) so osrednja manjšina, ki jih članki omenjajo, pri čemer migranti niso obravnavani glede na državo izvora ali širši kontekst, iz katerega prihajajo (vojaški konflikti, revščina ipd.), temveč so označevani kot homogena, nediferencirana skupina. Poročanje na tem portalu migrantov ne označuje s pejorativnimi konotacijami niti ne posreduje objav ali referenc na sovražni govor proti migrantom, ampak skuša uravnoteženo poročati o politični razpravi, ki se odvija na državni, evropski in globalni ravni na temo sprejemanja *Globalnega dogovora o migracijah*. Manjši del prispevkov se referira na druge države, kjer so potekale podobne razprave, novinarji pa večkrat obravnavajo tiste, ki so proti sprejetju dogovora.

Med diskurzivnimi specifikami velja omeniti, da večina prispevkov, ki predstavljajo stališča političnih strank, ponavlja opredelitve, ki jih srečujemo v širšem političnem in javnem diskurzu. Na desni strani političnega spektra najdemo opozorila na nevarnost, ki jo predstavljajo migranti za slovensko kulturo in identiteto, ter na nevarnost, da se bo večina morala prilagajati navadam in vrednotam migrantov, na levi strani političnega spektra opozarjajo na nevarnost razpihovanja sovraštva in strahu.

Objave dajejo v prevladujoči meri besedo političnim protagonistom, v redkih primerih civilni družbi (prim. objave stališča Odbora za demokracijo) in globalnim akterjem (OZN) ali stroke, več člankov pa poleg stališč predstavnikov političnih strank objavlja tudi stališča s protestov (proti sprejemu *Globalnega dogovora*) in družbenih omrežij. Za konec lahko strnemo, da so stališča političnih akterjev, ki o migrantih govorijo kot o homogeni skupini ljudi, v nasprotju z njihovimi zatrjevanji, da *Globalni dogovor* izenačuje legalne in nelegalne migracije. Nikoli se namreč ne referirajo na po njihovem mnenju edino migrantsko skupino, ki si pomoč in sprejem v Sloveniji zasluži, tj. begunce.

Tudi objave na portalu 24ur.com in Siol ne odstopajo od opisanih ugotovitev. Prispevki, ki so fokusirani na politično razpravo v Sloveniji in drugih državah EU, ponujajo argumente podpornikov in nasprotnikov, v njih dobijo prostor zgolj stališča političnih strank, ne pa tudi stroka, manjšine ali organizacije civilne družbe. Obravnavana manjšina (migranti) je predstavljena nevtrarno, v objavah ni zaslediti diskurzivnih specifik, obenem v besedilih ni najti intersekcije oziroma omembe kakršnih koli diskriminatornih praks oziroma nestrpnosti do migrantov.

Največ objav na temo marakeške deklaracije (32) je bilo na spletnem portalu Nova24TV, zato temu segmentu analize namenimo več prostora. Ker gre za obravnavo *Globalnega dogovora*, je samoumevno, da so obravnavana manjšina migranti, ki jih objave v največji meri imenujejo nelegalni oziroma ilegalni. Poročanje o priseljencih je v veliki večini objav negativno, spodaj podrobneje pokažemo na diskurzivne specifične, ki smo jih v omenjenih 32 prispevkih našli. Migranti so prevladujoče predstavljeni kot grožnja, kot nevarnost, ki preti slovenski in evropskim družbam.

Ključne in ponavljajoče se predpostavke, ki se jih poslužujejo avtorji zapisov, so, da gre pri migrantih v resnici za ilegalne migrante, ki niso begunci, zato najpogosteje skrivajo svoje dokumente, da bi zakrili status oziroma poreklo in starost ter izkoristili državo gostiteljico. Očitek, ki se ponavlja skozi vsa obravnavana besedila, gre v smeri, da marakeška deklaracija izenačuje legalne in ilegalne migracije, da bi tako omogočila še bolj množično priseljevanje v Evropo iz revnih afriških in muslimanskih držav. Gre za agendo posameznikov, kot so ameriški milijarder Georg Soros, in globalnih institucij, ki želijo državam odvzeti suvereno odločanje o migracijskih in azilnih politikah, ob tem pa pogosto omenjajo še cenzuro, ki jo levičarske vlade izvajajo nad nasprotniki migracij, najpogosteje na podlagi »ideologije kulturnega marksizma in frankfurtske šole« (Nova24TV, 2016). Slika je preprosta: na eni strani so globalisti, ki želijo oslabiti narod in nacionalno državo s podporo mednarodnim migracijam, na drugi strani so populist, ki jih skrbi za narod, identiteto, jezik in kulturo in zato zavračajo migracije.

Objave, ki niso zgolj ponavljanje nasprotovanja sprejetju deklaracije, za svojo tarčo ne jemljejo le levih vlad, ki podpirajo marakeško deklaracijo, ampak so na tla tudi drugi, denimo mediji, ki o migracijah poročajo na pozitiven način.

Diskurzivne specifične je v prispevkih mogoče označiti kot nabor skrajnih, demagoških, populističnih, lažnivih, zaničujočih razlag in označb posameznikov ter skupin, v prevladujoči meri migrantov (»z migranti se Zahod spreminja v „luknjo tretjega sveta“ – Nova24TV, 2018d, »migracije so spodbujane za krepitev volilnega telesa levice« – Nova24TV, 2018e itd.), pogosto pa tudi posameznik in posameznikov iz vrst civilne družbe, politike, medijev in mednarodnega okolja.

Članki navijaško citirajo tiste (največkrat politike, pogosto pa tudi predstavnike iz vrst desne civilne družbe in tujih »ekspertov«), ki nasprotujejo migracijam, medtem ko podpornike migracij in zagovornike človekovih pravic migrantov največkrat citirajo zato, da lahko v nadaljevanju njihove izjave diskreditirajo.

Ob novičarskem poročanju, da je »poslanstvo slovenske države skrb za Slovence in ne za Pakistance, Afganistance in druge tujce, kar zahteva sporna Marakeška deklaracija«, da so »migranti večinoma socialni turisti, islam pa ni religija, ampak politika«, da je »multikulturalnost kot AIDS, ki uničuje evropsko družbo, islam pa totalitarizem, ki tolerira pedofilijo«, da »podporniki migracij izvajajo lažni humanizem, ki je v resnici posel predvsem za tihotapce«, da »se pod krinko zavzemanja za človekove pravice in svoboščine zatira poročanje o grozljivih zločinih v muslimanskih državah« (prim. ko mati umori hči iz časti tako, da jo zažge), da »Marakeška deklaracija predvideva cenzuro vseh medijev, ki so kritični do migracij« (Nova24TV, 2018f), lahko ugotovimo, da v primeru objav na temo marakeške deklaracije ne gre za poročanje o specifičnem političnem vprašanju, ampak za načrtno demagogijo, ki občinstvu omenjenega portala posreduje potencirano, izkrivljeno, zavajajočo sliko dogodkov in procesov v službi in v interesu partikularne politike.

Opaziti je mogoče, da je jezik kolumnistov radikalnejši in napadalnejši kot siceršnji zapisi novinarjev medija. Na tem mestu omenimo zapis kolumnista Vinka Vasleta (Nova24TV, 2018b), ki v kolumni žali muslimanske običaje in pretenciozno trdi, da slovenskim mestom grozi potujčenje (»v Velenju že ena tretjina ljudi govori albansko, na Jesenicah polovica ljudi govori bosansko, v Ljubljani že nekaj odstotkov ljudi govori arabsko«, »Marakeš bo pokopal Slovence«, »migranti so kriminalci«, »med tistimi iz Maroka in Alžirije se je število kaznivih dejanj leta 2018 potrojilo«).

Takšne trditve in zapisi so spodbujeni in legitimirani z izrekanji voditelja stranke SDS Janeza Janše, ki mu v omenjenem mediju vedno pripada privilegiran, osrednji prostor. Predsednika SDS obilno citirajo in navajajo njegova stališča o migracijah in o marakeški deklaraciji, nato pa v objavah takšen diskurz še nadgradijo. Tako več zapisov ugotavlja, da je marakeška deklaracija pravzaprav le nadaljevanje internacionalizma iz Komunističnega manifesta, politike kulturnega marksizma, ki vabi migrante, ker bodo potencialno novi volivci levece.

Med objavami na temo marakeške deklaracije najdemo več zapisov kolumnista Bernarda Brščiča, ki se je kasneje razšel s SDS in ni več imel mesta med objavami na Nova24TV. Dotlej pa je Brščiču prav ta medij ponujal platformo za širjenje najnestrpnejših stališč. Brščič je sicer v svojih zapisih konsistenten in inovativen; v nasprotju z drugimi zapisi se poslužuje miselnih akrobacij, ki jih razlaga kot zdravorazumske predpostavke in tako skuša legitimirati in maskirati svojo nestrpnost. Brščič trdi, da se za migracijami v Evropo skriva velika

agenda sil, ki pripravljajo »veliko nadomestitev«, ki naj bi evropsko različnost spremenila v nekakšno »evrazijsko-negroidno raso prihodnosti, kar predstavlja demografski in kulturni samomor« (Nova24TV, 2018g).

Podobno radikalnih tez se poslužuje urednik portala Nova24TV Jože Biščak (Nova24TV, 2018c), ki zatrjuje, da vključitev muslimanov v evropsko družbo predstavlja »kulturno posilstvo«. Medij diskriminatorne prakse in nestrpnost legitimira tudi s sklicevanjem na civilno družbo⁵ in »ljudstvo«, ki protestira in v večini zavrača sprejetje *Globalnega dogovora*; tako je medij zelo podrobno poročal o protestu proti sprejemu deklaracije v Državnem zboru.

Na tej točki je mogoče prepoznati strategijo, ki veje iz številnih objav in zapisov na portalu Nova24TV. Sklicujejo se na 17. cilj marakeške deklaracije, ki omenja eliminacijo vseh vrst diskriminacije in promoviranje javnega diskurza, utemeljenega na dokazih. Omenjeni cilj govori o zaščiti svobode govora in ukrepah proti medijem, ki »sistematično promovirajo nestrpnost, ksenofobijo, rasizem in ostale oblike diskriminacije proti migrantom«. Teza novinarja v enem od zapisov, v podtonu pa takšno stališče najdemo tudi pri drugih objavah, je, da o tem, kaj je nestrpnost, odloča prav tista oblast, ki uvažata migrante in jih enači z begunci. Logika je sledeča: pri marakeški deklaraciji gre za perfidno agendo levičarskih in globalističnih oblastnikov, da 1) spremenijo demografsko sliko Evrope, 2) utišajo nasprotnike migracij s cenzuro, 3) uničijo domoljube in evropske narode, kulture in identitete.

Medij, ki zasleduje prej opisano politično agendo, se ne sramuje niti tako za lase privlečenih zgodb, kot je naslednja (Nova24TV, 2018a). Toto Cotugno je leta 1990 zmagal na tekmovanju pesmi Evrovizije s skladbo *Insieme 1992* (spremljevalni pevci so bili pevci slovenske skupine Pepel in kri), v kateri prepeva o Evropi brez meja. Avtor prispevka na portalu Nova24TV to poveže z besedami prvega predsednika RS Milana Kučana, ki je v zgodnjih devetdesetih letih prejšnjega stoletja dejal, da nastaja Evropa, ki z mejami več ne more živeti. Kučan je nekaj let po omenjenem glasbenem tekmovanju odlikoval za prispevek izgradnje slovenske demokracije tudi Georga Sorosa, madžarsko-ameriškega filantropa, ki ga desničarski tisk in propaganda percipirata kot »botra migracij«. Veliko domišljije je mogoče pripisati avtorju prispevka, ki je leta 2018 našel povezavo med besedilom italijanskega pevcu, citatom predsednika države in madžarsko-ameriškim filantropom.

5 Peticija proti Marakeški deklaraciji, katere pobudnik je bil športnik Rok Bratina. Novica je bila omenjena zgolj enkrat, v objavi pa ni bilo zaslediti spletne strani, kjer bi lahko podporniki takšno peticijo podpisali.

Nekatere objave vodijo tudi do tako absurdnih tez, kot je tista, da so migracije v Evropo način, da se belci odkupijo za imperialno izkoriščanje in vojne. Mednarodne organizacije so po tej tezi slepo orodje globalistov, ki želijo s pomočjo priseljencev »uničiti zahodno civilizacijo in ustvariti multikulturno mineštro« (Nova24TV, 2018h), ki bo množica brez zgodovine, brez tradicij in brez identitete.

Nekredibilnost tovrstnih tez in trditev skuša medij na neki način uravnotežiti, ko mestoma daje besedo tudi zunanjim akterjem, ki ne prihajajo iz vrst (desne) politike. Večkrat se denimo referirajo na mnenje upokojenega direktorja policijske uprave Novo mesto, Antona Olaja, ki marakeški deklaraciji nasprotuje, pomagajo si z izsledki redkih (kvazi)znanstvenih in (kvazi)strokovnih srečanj in simpozijev, denimo mednarodnega simpozija o migracijah, na katerem pa so bili vsi govorniki izključno iz tabora nasprotnikov priseljavanja. Za krepitev stališča, da oblast izvaja propagando in indoktrinacijo nič hudega slutečih državljanov, se referirajo na projekte civilne družbe, denimo projekt, ki je potekal v osnovnih šolah in ki je spodbujal sožitje, strpnost in odprto družbo, novinar pa ga je označil kot vsiljevanje ideologije levičarske propaganda, ki so mu podvrženi tudi otroci, stari šest let (Nova24TV, 2019).

Vsebinska analiza člankov na portalu Nova24TV je torej pokazala na kako-fonijo nepreverjenih trditev, vratolomnih konstruktov, tez in trditev brez reference ali dokazov. Besedila vsebujejo zatrevjanja, ki poglobljajo predsodke in stereotipizacijo, legitimirajo nestrpnost do manjšin in s tem odpirajo prostor za še več diskriminacije.

5.4.3 *Medijsko poročanje in (odsotnost) intersekcionalnosti*

Na osnovi analize 76 medijskih objav lahko ugotovimo, da je poročanje o manjšinah v prvih treh analiziranih spletnih portalih (MMC, 24ur.com ter Siol) nevtralnno, medtem ko je poročanje na portalu Nova24TV do manjšin izrazito negativno in nestrpno. V analiziranih besedilih se intersekcionalnost pojavlja izjemno redko; nikjer nismo našli mesta, kjer bi bila obravnavana eksplicitno, pojavlja pa se v nekaterih primerih posredno (muslimanke, ranljive skupine mladoletnih migrantov ipd.).

Manjšine so v medijskem poročanju prvih treh medijev obravnavane površno, novinarji se ne poglobljajo v specifikke ali v kontekst, medtem ko se zadnji obravnavani medij poslužuje oblike diskurza, ki omenjene manjšine predstavlja v izrazito negativni luči, poudarja opozicijo med »nami« (večina, Slovenci,

Evropejci) in njimi (migranti, Afričani, muslimani). Niti v enem prispevku ni bilo zaslediti imena in priimka predstavnika manjšine, razen v primerih, ko so novinarji želeli komentar organizacij muslimanov v Sloveniji.

Ugotovimo lahko, da so manjšine skozi medijsko poročanje o obeh dokumentih skonstruirane kot nediferencirana gmota, kot homogena množica brez notranjih razlik in identitetnih, statusnih ali drugih intersekcij, pri čemer se prvi trije spletni portali ne razlikujejo od četrtega analiziranega medija, le da gre pri prvih treh za relativno nevtralno poročanje, pri slednjem pa za izrazito negativno poročanje o omenjenih manjšinskih skupnostih.

Na vprašanje, kdo v medijih govori, kdo ima besedo, je mogoče odgovoriti, da v največji meri prav politika. V zgolj peščici objav najdemo stališča stroke, znanosti in organizacij, ki imajo specifična znanja s področja migracij, integracije, kulture in religije. Čeprav gre za zadeve, ki se neposredno dotikajo položaja manjšin (migrantov, beguncev, muslimanov, muslimank), dobijo v medijih besedo praviloma politične stranke in njihovi predstavniki. Ugotavljamo, da prvi trije analizirani medijski portali relativno uravnoteženo poročajo o stališčih vseh pomembnih političnih protagonistov, medtem ko zadnji največ besede daje predstavnikom stranke SDS, v manjši meri predstavnikom stranke NSi, stališča levih in sredinskih strank pa so pogosto navedena zgolj zato, da jih lahko avtor prispevka omalovažuje, diskreditira ali se iz njih norčuje.

5.5 Diskriminacija na presečiščih in v hierarhiji

Analiza medijskega poročanja in zakonodajnih postopkov na primeru dveh dokumentov, ki obravnavata oziroma se dotikata vprašanj diskriminacije manjšinskih skupin, je pokazala, da so omenjene ranljive skupine pogosto obravnavane površno, diskriminatorno, nediferencirano, redukcionistično.

Ugotovitve prvih raziskovalnih sklopov se v pomembni meri prekrivajo s pogledi in izkušnjami, ki smo jih identificirali ob izvedbi fokusnih skupin, v katerih so sodelovali strokovnjakinje in strokovnjaki iz nabora tistih, ki se z obravnavano tematiko poglobljeno ukvarjajo (več o izvedbi fokusnih skupin glej v uvodnem poglavju).

Sogovorniki so na fokusnih skupinah uvodoma poudarjali, da je muslimanska skupnost v Sloveniji pluralna in heterogena, saj med muslimani v Sloveniji obstajajo različni filozofski in teološki nazori, poreklo in etnično ozadje, tradicionalne prakse, verski simboli in navade. Prav zato bi bilo o muslimanski

skupnosti ustrežnejše govoriti v množinski obliki, o muslimanskih skupnostih. Dokaze o redukcionizmu sicer kompleksne skupine ljudi je mogoče najti, kot smo pokazali, tako v medijskem poročanju kot politični obravnavi, kar so potrdili tudi sogovorniki in sogovornice na fokusni skupini. Izkušnje strokovnjakinje, ki se specifično ukvarja s položajem muslimanske skupnosti v Sloveniji, potrjujejo izjemno počasen napredek, ko gre za integracijo muslimanske in priseljenske skupnosti. Po njenem smo dejansko priča nasprotnemu procesu, v katerem pomembni segmenti večinske družbe vztrajno zavračajo pripadnike muslimanskih skupnosti v Sloveniji. Z vidika širšega političnega in geostrateškega dogajanja so tudi muslimani in muslimanke v Sloveniji »zelo priročni za multiplo diskriminacijo«:

Kje so vse muslimanke v Sloveniji, ki nosijo hidžab? Še vedno so zelo neslišane in še vedno zelo nevidne, kajti cena je lahko zelo visoka za žensko z naglavno ruto, s hidžabom, sploh v tem času, ki je zelo ekstremno uperjen proti muslimanom. Žrtve so verbalnega nasilja, socialne izključenosti in dejansko je to ta visoka cena. Zakaj se izpostavlja, zakaj reševati nekaj, kar se domnevno ne da rešiti? In potem se nekako poistovetijo z vlogo žrtve, kar je lažje, kot pa sprožiti neko revolucijo. (strokovnjakinja v nevladnem sektorju)

Verski simboli, kot je hidžab (muslimansko žensko oblačilo oziroma pokrivalo), med večinskim prebivalstvom še vedno vzbujata zadrego, celo med mnogimi verniki in vernicami pogosto prevlada drža, da je hidžab boljše sneti, če se želi človek hitreje prilagoditi večinski družbi. Muslimanke, ki obdržijo tradicionalna oblačila, so priročna tarča diskriminacije. Kot pripoveduje sogovornica, zahodne družbe (vključno s Slovenijo) niso ponudile nobenih sistemskih rešitev, ki bi muslimanskim ženskam pomagale, da se navkljub tradicionalnemu oblačenju socialno aktivirajo, prebijejo. Celo v primerih, ko tradicionalno oblečene muslimanke v zahodnih družbah postanejo učiteljice, športnice ali zdravnice, večina nanje še vedno gleda skozi prizmo oziroma etiketo muslimanke/priseljenke, vsi njeni drugi dosežki so spregledani. Tudi v naši družbi velja, da ni zelo verjetno, da bodo zaposlili muslimanko s hidžabom. Pravzaprav je težko prodreti že moškimi, ki jih takšni vidni simboli ne izpostavljajo toliko, muslimankam pa je zato toliko težje prebiti »stekleni strop« v večinsko nemuslimanski družbi.

Kot poročajo naši sogovorniki, neprimerni in neustrezni odzivi prihajajo celo od sicer dobronamernih in demokratično orientiranih ljudi. Takšni odzivi vključujejo držo pomilovanja, lažno humanitarnost do muslimank in migrantk ter socialno distanco. Ženske se zato ob tovrstnih izkušnjah same izključijo, se

izolirajo, izgubijo voljo do iskanja zaposlitve, do vzpostavljanja socialnih stikov, do učenja večinskega jezika itd. V opisanem primeru gre za tipično situacijo interseksijske diskriminacije, ki bi zahtevala specifične politike, usmerjene prav v ukvarjanje s situacijo, ki nastane na prečenju vere in spola in katere splošnim politikam, usmerjenim v verske ali etične manjšine, ne uspe obravnavati.

Sicer pa za aktivno vlogo v »interseksijskem diskriminiranju« niso nedovzetni niti pripadniki in pripadnice diskriminiranih manjšin. Ena od naših sogovornic je tako opozorila, da se tudi znotraj manjšinskih skupin dogaja namerna ali nenamerna hierarhizacija na ravni posameznikov (npr. lezbijka Slovenka proti lezbijki Rominji, poslovenjena muslimanka proti tradicionalno zakriti muslimanki, premožen in izobražen gej proti socialno ogroženemu geju ipd.) in skupin (npr. strah LGBT skupnosti pred homofobnimi stališči pravovernih muslimanov, nezaupanje verskih skupin do spolnih manjšin ipd.). Po prepričanju sogovornice gre pri tem za poskuse ločevanja in ustvarjanja napetosti med manjšinami, ki so posredovana skozi diskriminatorne prakse skupin na pozicijah moči, čemur se je treba, kot poudarja, aktivno in racionalno upirati.

5.6 Zaključek

Naša razprava je pokazala, s kako kompleksnimi družbenimi fenomeni in procesi imamo opravka, obenem pa tudi, da inovativni raziskovalni pristopi, kot je interseksijski pristop v raziskovanju družbene izključenosti, pomembno prispevajo k teoretskemu in praktičnemu razreševanju dilem odzivanja na diskriminacijo, izključenost in konflikt med večinami in manjšinami v sodobnih družbah. Omejeni prostor nam ne omogoča, da bi razpravo širili na druga relevantna področja, denimo, da bi vključili širši nabor raziskav, se izvili iz evropocentričnega raziskovanja in preverili, kakšen je položaj manjšin v neevropskih okoljih, da bi poleg formalnih oblik državljanstva raziskovali tudi neformalne interakcije in situacije, ko se morajo ob odsotnosti institucij posamezniki posluževati zvez in obvodov, da dosežejo pravice, ki jim pripadajo.

V prispevku smo s pomočjo analize političnega diskurza, z refleksijo medijskega poročanja in drugimi predstavljenimi metodami preverjali poskus spremembe *Zakona o javnem redu in miru*, pri čemer je politična razprava (in medijski odziv nanjo) pokazala relativno šibko politično kulturo, brezsravno instrumentalizacijo ene najranljivejših družbenih skupin, ki doživlja interseksijsko diskriminacijo (zaradi vere, begunskega statusa in spola) za doseganje političnih točk in mobilizacijo volilnega telesa. Podobne ugotovitve lahko podamo iz analize o

parlamentarni razpravi ob sprejemanju *Globalnega dogovora o množičnih migracijah* ter marakeški deklaraciji, v kateri politični akterji niso iskali rešitev za izboljšanje položaja ranljivih skupin in ustrežnejših politik integracije priseljencev, temveč so delovali za potrebe naslednje volilne kampanje.

Pokazati je mogoče, da politični akterji in mediji ne prepoznavajo in ne obravnavajo problema interseksijske diskriminacije, edini deležniki v javnem prostoru, ki lahko na tem področju prispevajo, tj. del strokovne javnosti, pa k političnemu soodločanju in v medijski prostor večinoma ni prepuščen. Slovensko družbo in institucije slovenske države, če se želimo izviti iz spirale razslojevanja, sistemske diskriminacije, političnega razkola, skrajnega nacionalizma ter konflikta med družbenimi skupinami, vodi naprej zgolj pot vključevanja, dialoga, spoštovanja razlik, senzibilizacije politike in medijev, vključevanje stroke v javno razpravo in v zakonodajne postopke ter spremembe na področju izobraževanja za aktivno državljanstvo. Gotovo ne nepomemben korak in prispevek v to smer je nov predmet aktivno državljanstvo,⁶ ki se je v šolskem letu 2021/22 pričel izvajati na vseh ravneh slovenskega srednješolskega izobraževanja (Mandelc, 2021, 146). Predmet med drugim tematizira tudi človekove pravice, položaj manjšin, diskriminacijo in izključevanje, obravnava vprašanje množičnih migracij, predstavi dobre prakse integracijskih politik in predstavi problem pregretega javnega diskurza na to temo. Verjeti želimo, da bodo tovrstni inovativni pristopi v izobraževanju za aktivno državljanstvo, kompetentna politika, odgovorni mediji ter vztrajna drža stroke in civilne družbe, v imenu varovanja vrednot in idealov, ki na piedestal postavljajo sožitje med ljudmi in družbenimi skupinami, strpnost in sodelovanje, premagale temne sile, ki želijo zavreči dosežke preteklih bojev za pravice in dostojanstvo vsakega človeka. Pomemben prispevek na tej poti bo tudi prepoznanje dejstva in učinkov interseksijske diskriminacije.

Literatura

- Allport, Gordon W. 1954. *The Nature of Prejudice*. Reading, MA: Addison-Wesley.
- Bauman, Zygmunt. 1988. Sociology and Postmodernity. *The Sociological Review* 36 (4): 790–813.
- Bešter, Romana. 2003. *Migracijska politika Slovenije in EU. Primerjava zakonodaje, strateških dokumentov in priporočil, s poudarkom na integracijski politiki*. Ljubljana: Mirovni inštitut.
- Bon, Frederic in Jean-Paul Cheylan. 1988. *La France qui vote*. Pariz: Pluriel.

6 Banjac, Marinko in Klavdija Šipuš. 2021. Aktivno državljanstvo v srednji šoli: posameznik, skupnost, država, svet, https://www.zrss.si/pdf/Aktivno_drzavljanstvo_v_srednji_soli.pdf (zadnji dostop 27. 4. 2022).

- Denison, James in Lenka Dražanova. 2018: *Public Attitudes on Migration: Rethinking How People Perceive Migration: An Analysis of Existing Opinion Polls in the Euro-Mediterranean Region*. Dostopno na: <https://migrationpolicycentre.eu/public-attitudes-on-migration-rethinking-how-people-perceive-migration/> (citirano: 2. 11. 2021).
- Eriksen, Hylland Thomas. 2014. *Globalization: The Key Concepts*. Oxford: Berg.
- Hannerz, Ulf. 1992. *Cultural Complexity: Studies in the Social Organization of Meaning*. New York: Columbia University Press.
- Janoski, Thomas. 1998. *Citizenship and Civil Societ: A framework of rights and obligations in liberal, traditional, and social democratic regimes*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Knigge, Pia. 1998. The Ecological Correlates of Right-wing Extremism in Western Europe. *European Journal of Political Research* 34: 249–279.
- Kuhar, Roman in Mojca Pajnik. 2020. *Državljanstvo in diskriminacija: interseksijski pristop k raziskovanju družbene izključenosti. Metodološki priročnik*. Interno gradivo. Neobjavljeno.
- Kuhar, Roman. 2009. *Na kriziščih diskriminacije: večplastna in interseksijska diskriminacija*. Ljubljana: Mirovni inštitut.
- Lubbers, Marcel, Merove Gijsberts in Peer Scheepers. 2002. Extreme Right-wing Voting in Western Europe. *European Journal of Political Research* 41 (3): 345–378.
- Mair, Peter. 2007. Political opposition and the European Union 1. *Government and opposition* 42 (1): 1–17.
- Mandelč, Damjan. 2020. *Analiza medijskega poročanja o Zakonu o javnem redu in miru ter o marakeški deklaraciji*. Raziskovalno poročilo projekta (interno gradivo). Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- Mandelč, Damjan. 2011. *Na mejah nacije. Teorije in prakse nacionalizma*. Ljubljana: Založba Filozofske fakultete.
- Mandelč, Damjan. 2021. Svet in globalizacija. V: *Aktivno državljanstvo v srednji šoli: posameznik, skupnost, država, svet* (ur. Klavdija Šipuš in Marinko Banjac). Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo, 138–148.
- Mudde, Cas. 2014. Fighting the system? Populist radical right parties and party system change. *Party Politics* 20 (2): 217–226.
- Norris, Pippa. 2005. *Radical Right: Voters and Parties in the Electoral Market*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Pajnik, Mojca. 2003. Poročanje medijev o marginaliziranih skupinah. *Socialno delo* 42 (2): 87–94.
- Rydgren, Jens. 2008. Immigration sceptics, xenophobes or racists? Radical right-wing voting in six West European countries. *European Journal of Political Research*, 47 (6): 737–765.
- Soysal, Yasemin. 1994. *Limits of Citizenship: Migrants and Postnational Membership in Europe*. London: University of Chicago Press.
- Šipuš, Klavdija in Marinko Banjac (ur.). 2021. *Aktivno državljanstvo v srednji šoli. Posameznik, skupnost, država, svet*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Taggart, Paul in Aleks Szczerbiak. 2001. *Parties, positions and Europe: Euroscepticism in the EU candidate states of Central and Eastern Europe*. Brighton: Sussex European Institute.

- Taylor, Charles. 1994. The politics of recognition. V: *Multiculturalism: Examining the politics of recognition* (ur. Amy Gutmann). Princeton: Princeton University Press, 25–73.
- Zavratnik, Simona. 2011. Sodobne migracije v mnenjih slovenske javnosti. *Dve domovini: razprave o izseljenstvu* 33: 55–71.

Viri

- Četrta izredna seja komisije državnega sveta za mednarodne odnose in evropske zadeve, <http://www.ds-rs.si/?q=dogodki/4-izredna-seja-komisije-drzavnega-sveta-za-mednarodne-odnose-evropske-zadeve> (zadnji dostop 9. 4. 2022).
- Nova24TV. 2016. *Kulturni marksizem je virus, ki uničuje civilizacijo*, 22. 9. 2016. Dostopno na naslovu: <https://Nova24TV/slovenija/to-so-dokazi-da-je-bil-marx-satanov-prerok/> (citirano 1. 3. 2020).
- Nova24TV. 2018a. *Se še spomnite Kučanovih besed »Zdaj nastaja Evropa, ki z mejami ne more več živeti«?*, 3. 11. 2018. Dostopno na naslovu: <https://Nova24TV/kolumna/se-se-spomnite-kucanovih-besed-zdaj-nastaja-evropa-ki-z-mejami-ne-more-vec-ziveti-le-nekaj-let-kasneje-je-odlikoval-botra-migracij-sorosa/> (citirano 1. 3. 2020).
- Nova24TV. 2018b. *Naj crkne slovenstvo ...*, 19. 11. 2018. Dostopno na naslovu: <https://Nova24TV/kolumna/pisma-od-zmage-do-zmage-naj-crkne-slovenstvo/> (citirano 1. 3. 2020).
- Nova24TV. 2018c. *Tobogan smrti: od Strasbourga (1975) do Marakeša (2018)*. Dostopno na naslovu: <https://Nova24TV/kolumna/ltobogan-smrti-od-strasbourg-1975-do-marakesa-2018/> (citirano 1. 3. 2020).
- Nova24TV. 2018d. *Slovenija, komu si odprla vrata?*, 14. 11. 2018. Dostopno na naslovu: <https://Nova24TV/slovenija/slovenija-komu-si-odprla-vrata/> (citirano 1. 3. 2020).
- Nova24TV. 2018e. *Janez Janša na javni tribuni z mednarodno udeležbo*, 18. 12. 2018. Dostopno na naslovu: <https://Nova24TV.si/slovenija/janez-jansa-na-javni-tribuni-z-mednarodno-udelezbo-migracije-terorizem-svoboda-govora-evropska-le-vica-je-tista-ki-vidi-migracije-kot-krepitev-lastnega-politcnega-telesa/> (citirano 1. 3. 2020).
- Nova24TV. 2018f. *Grims in Brščič v luči podpisa marakeške deklaracije*. Dostopno na naslovu: <https://Nova24TV/slovenija/politika/grims-in-brscic-v-luci-podpisa-marakeske-deklaracije-kam-vse-to-vodi-lahko-v-teh-dneh-vidimo-v-franciji-v-parizu-kjer-je-popoln-kaos/> (citirano 1. 3. 2020).
- Nova24TV. 2018g. *Kdo bo junak, ki si bo upal zagrešiti marakeško veleizdajo v imenu Slovenije?*, 11. 12. 2018. Dostopno na naslovu: <https://Nova24TV/kolumna/kdo-bo-junak-ki-se-bo-upal-zagresiti-marakesko-veleizdajo-v-imenu-slovenije/> (citirano 1. 3. 2020).
- Nova24TV. 2018h. *Novi Slovenci? Evropska komisija pravi, da bi lahko v Sloveniji živelo 18,2 milijona ljudi*, 22. 10. 2018. Dostopno na naslovu: <https://nova24tv.si/slovenija/ljudje/novi-slovenci-evropska-komisija-pravi-da-bi-lahko-v-sloveniji-zivelo-182-milijona-ljudi/> (citirano 1. 3. 2020).

Nova24TV. 2019. *Ekološko kulturno društvo za boljši svet: Poglejte, kako poteka indoktrinacija vaših otrok v ideje multikulturalizma in odprte družbe na račun davkoplačevalcev!*, 1. 6. 2019. Dostopno na naslovu: <https://nova24tv.si/slovenija/video-ekolosko-kulturno-drustvo-za-boljsi-svet-poglejte-kako-poteka-indoktrinacija-vasih-otrok-v-ideje-multikulturalizma-in-odprte-druzbe-na-racun-davkoplacevalcev/> (citirano 1. 3. 2020).

Zakon o varstvu javnega reda in miru, <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO3891#> (zadnji dostop 9. 4. 2022).